

Kulturpolitisk forskning og kulturpolitisk målsætning

af Hans Hertel

I denne grundige redegørelse for kulturpolitikken herhjemme rejser forfatteren kravet om at kombinere kulturpolitik med socialpolitik.

Kulturpolitisk forskning er – endnu – ikke rigtigt et begreb i Danmark. Vi savner den – selvom det bare er ét af de mange områder, hvor de humanistiske og sociologiske fag herhjemme kvier sig ved at komme i gang med målforskning, der kunne få praktisk kritisk funktion. Vi debatterer kulturpolitik op og ned ad stolper, men det sker – uden at vi så meget som har dårlig samvittighed – frit i luften svævende. Kultursektoren har sit eget ministerium og betragtes følgelig oftest uden sammenhæng med det øvrige samfund.

Der kan skrives lange lister over alt det, vi ikke véd på det kulturpolitiske område: Hvilke kulturelle former, vaner og behov findes i hvilke befolkningsgrupper? I hvor høj grad er de klassebestemte, f.eks. i forhold til uddannelsesgrad og øvrig social status? Hvordan *virker* den nuværende og den planlagte kulturelle aktivitet og hvorfor? Fremmer eller modvirker den de kulturpolitiske målsætninger? Hvilke målsætninger? Hvilke forskelle er der på de kulturelle tilbud i hovedstadsområde og provins, og hvilke forskelle i brugen? Hvem udnytter dem? Hvordan virker f.eks. TV: aktiviserende eller passiviserende? Hvordan påvirker den kulturelle aktivitet konkret den generelle sociale og økonomiske udvikling? Er der, som det hævdes, korrelation mellem kulturel vækst, økonomisk vækst og sociale forbedringer, eller er det (mest) de i forvejen velbærgede, der har glæde af de kulturelle tilbud, som hele befolkningen betaler til?

På disse områder er der blevet sat ind af den begyndende svenske kulturpolitiske forskning i løbet af 60'erne, med sociologer som Harald Swedner i spidsen, og mere er sat i gang af Utbildningsdepartementets Kulturråd (nedsat af Olof Palme i 1968). Også Nordisk Sommeruniversitet har et større projekt i gang på området, finansieret af Nordisk Råds Kulturkommission. Men herhjemme har vi stadig – stor set – kun Socialforskningsinstituttets fritidsundersøgelse 1964 og Danmarks Radios løbende lytter- og seerundersøgelser at ty til.

Men en kulturpolitisk debat og praksis er i grunden en absurditet uden en kulturpolitisk forskning, der kan danne grundlag for beslutningerne. Tværvidenskabelige undersøgelser af behov og virkninger er nød-

vendige for stadig at kunne justere lovgivningen og administrationen af den med revisioner og reformer. Ja, hvordan overhovedet opstille en kulturpolitisk målsætning uden konkret viden at argumentere ud fra? Hvordan koordinere kulturpolitikken med den øvrige uddannelses- og socialpolitik – for det er efter min opfattelse i den sammenhæng, kulturpolitikken skal ses – og foretage en prioritering af, hvad der skal ofres hvornår og hvorfor, når vi nøjes med at *gætte* os til hvordan, hvornår og hvorfor? For det er jo sandheden: vi kombinerer gætterier med ønsketænkning. Skønt det offentlige i 1970 anvendte 900 mill. kr. alene til de finkulturelle aktiviteter, er der ikke sat en krone af til forskning af, *hvordan* pengene virker. På dette område stiller vi os tilfreds med at drøvtygge problemerne i den specielle, uldne nationalgenre, der hedder »Kulturdebatten«.

Da en arbejdsgruppe under det nyligt rekonstruerede Socialdemokratiets Miljø- og Kulturudvalg i sommeren 1970 – på initiativ af Niels Matthiasen – gik i gang med at samle materiale til en skitse til en ny kulturpolitik med bredere socialt sigte, savnede vi ustandselig konkrete oplysninger. Men mindst lige så praktisk uundværlig som de empiriske data om efterspørgsel, udbud og vaner, sociologerne samler ind, er den *historisk-kritisk* kulturpolitiske forskning. Det siger i grunden sig selv: når man skal definere en ny kulturpolitik, må man vide, hvor vi står nu, og hvordan vi er kommet der. Man må analysere den kulturpolitik der hidtil er ført her i landet, enten den er udformet bevidst eller blot ved at lade tingene gå deres »egen« gang på markedets betingelser: analysere ikke blot dens resultater, men også dens grundlag og mål, kontrastere dens praksis og dens teori, og se den i lyset af partiernes generelle ideologier, som del af et samlet politisk forløb – og netop i det guleperspektiv som den historiske afstand giver.

For os i arbejdsgruppen følte denne analyse dobbelt nødvendig, for jo mere vi beskæftigede os med den hidtidige politik, jo mere forekom den os ikke blot praktisk ført på grundlag af gætterier og ønsketænkning, men også – ideologisk – i noget af en jungle af vanetænkning, begrebsforvirring, slendrian og nødløsninger, selv hos de partier der kippede med et såkaldt selvstændigt kulturprogram. Derfor vil man i den *Skitse til en social kulturpolitik*, der er blevet resultatet af gruppens diskussioner og vil udkomme senere på vinteren som oplæg til videre debat og siden til en – forhåbentlig gennemgribende – revision af Socialdemokratiets kulturpolitik, se det måske usædvanlige at den første trediedel af en bog om fremtidig politik bruges til at analysere fortidens, men vi er altså blevet enige om at en kritisk situationsbeskrivelse er nødvendig for at vide hvor vi står og komme løs af gamle fejltagelser.

Analysen omfatter hovedtræk af udviklingen og debatten fra mellemkrigsårene til 1971, både den *officielle* kulturpolitik – partiernes og myndighedernes praksis – og det man kan kalde »den uofficielle kulturpolitik«: kritikken af den »etablerede« orden på området, som den især har fået gennemslagskraft gennem ungdoms- og studenterørret og yngre kulturarbejderes opgør med finkulturens dominans og dens statusfunk-

tioner. I 30'erne vendte Socialdemokratiet mest det døde øre til denne »uofficielle« kulturpolitik, som den f.eks. kom fra Poul Henningsen og hans gruppe, og det ville være dumt at gøre det igen – især fordi det nye venstre med detaljeret analyse har bidraget til den grunderkendelse der må være udgangspunktet for en demokratisk socialistisk kulturpolitik: at classesamfundet er en realitet, også i det kulturelle classesamfund med dets forskelsbehandling, hvor de rige og veluddannede bliver rigere og de fattigere gøres dummere, sådan som det manifesterer sig i kulturkløfterne og i de jævnlige protester mod kulturstøtten fra ikke-privilegerede socialgrupper.

STATENS KUNSTFOND

Et knudepunkt for en kulturpolitisk udviklingsanalyse må naturligvis blive Statens Kunstfonds dannelse op til 1964 og chocket for den ellers så optimistiske kulturformidling med kunstfondprotesterne 1965. Det er så meget mere givtigt at analysere disse forløb som de borgerlige partier her markerede et brud med deres hidtidige kulturpolitiske linie.

Mens der allerede efter 1. verdenskrig var en voksende bevidsthed i Socialdemokratiet om kulturpolitikens betydning som led i det folkelige oplysningsarbejde, må de borgerlige partiers kulturpolitik (i mindre grad Det radikale Venstres) endnu langt op i 60'erne defineres *negativt*: ved alt det man *ikke* vil yde tilskud til, men overlader til det private initiativ og markedsmekanismene om udbud og efterspørgsel. Endnu kan man i konservative og Venstre-dagblade og fra borgerlige politikere høre disse klassiske argumenter mod at spille offentlige midler og tanker på en egentlig planmæssig kulturpolitik: kulturlivet må regulere sig selv. »Afstemning ved billetlugen er det eneste gyldige udtryk for publikums smag og behov«, er argumentet fra de mere artikulerede, ud fra lad-falde-hvad-ikke-kan-stå-ideologien. Fra den mindre artikulerede ende kommer synspunktet at »kunstnerne ikke kan klare sig, så må de arbejde som andre mennesker«. Underforstået: kunst er ikke arbejde.

Og helt op i 60'erne var borgerlig kulturpolitisk indsats præget af slagordene om velfærdsstaten der tog initiativet og ansvaret fra folk: socialdemokratiske (og marxistiske) bestræbelser på at åbne for adgangen til de kulturelle aktiviteter betød, hævdede man, nivellering af kulturværdierne, og offentlige initiativer på dette område førte til »statsdirigering« og *politisering* (med Sovjet som fast skræmmebillede). Enhedsskolen var marxisternes idé til *uniformering* og *standardisering* af os alle. »Jeg tror« skrev Poul Hartling i 1960 i en typisk udtalelse mod Socialdemokratiets tanker om en aktiv kulturpolitik, »at den »aktive« kulturpolitik let vil gøre folk passive, mens den »passive« kulturpolitik snarere kan give plads for aktivitet. Man gør et menneske stærkt med at lade det bruge sine kræfter, ikke ved at løfte alle opgaver fra det«. Kultur var den *enkeltes* kultur og hans såkaldte »frie valg«. En individualistisk elite-kultur, baseret – også den – på det private initiativets velsignelser.

Det radikale Venstre havde traditionelt været kunstvenligt, og med Kunstfonden

skete der et klart omsving også i Venstres og Konservatives stilling. De to partier havde så sent som i 1956 – ved forslaget om Eckersberg-Thorvaldsen fondet og det første kunsthåndværk (for bildende kunster) – afholdt sig fra at stemme. (De radikale var gået fuldt ind for forslaget). Men ved revisionen af disse fonds i 1962 og ved vedtagelsen af det udbyggede Kunsthåndværk 1964 stemte begge partierne for (sammen med Socialdemokratiet, de radikale og Socialistisk Folkeparti, kun 6 uafhængige stemte imod). Den ny holdning prægede også VK-argumentationen: Venstres ordfører, Helga Petersen, erklærede sig (5. 2. 1964) enig i at de 4 mio. kr. ikke skulle ses som en »almisse til kunstnerne«, men var »en hensigtsmæssig investering, som også samfundet venter sig noget af«.

DEFENSIV POLITIK

Enigheden om Kunsthåndværket var symptom på at de borgerlige partier nu ønskede at hæve kunsthåndværket – og kunsten – over (parti)politik, og siden har kulturen opnået forbindtlig ord i Venstres og de konservatives partiprogrammer. Siden 1965 er der stort set blevet ført *defensiv kulturpolitik*: Både Bodil Koch og VKR-regeringens kulturminister gik stille med dørene, og også kulturcenter-tanken (lanceret 1963 af regeringens Kulturudvalg) blev taget af bordet af Bodil Koch, fordi allerede ordet var belastet. Den politik Kulturministeriet i VKR-regeringens tid 1968–71 følte sig tvunget til at føre var præget af stilfærdige justeringer og diskrete reformer. Det vigtige Projekt Hus for ungdommen i København kom i gang, gik i stå og kommer måske i gang igen (trods borgerlige avisers og politikeres – og politifolks – kampagne). Naturfrednings-, kunsthåndværk-, teater- og filmlovene blev ajourført, og Radiokommissionen afsluttede arbejdet bl.a. med at anbefale et selvstændigt TV-2 ad åre. Vigtige var ikke mindst de gentagne garantier om at en sådan kanal (eller Danmarks Radio) *ikke* vil blive finansieret med reklameindtægter (Hilmar Baunsgaard og Henry Christensen i Folketinget 4. 10. 1968 og K. Helveg Petersen sammesteds 13. 3. 1969). Det er afgørende kulturpolitiske tilsagn: fordi de modsiger ønsker fra borgerlige politikere og i det konservative program »70'ernes Folkeparti« om kommerciel radio og TV, og fordi de – ligesom forureningsbekæmpelsen – betegner indskrænkninger i den liberalistiske »fri konkurrence« ud fra klare samfundshensyn.

Men derudover måtte den borgerlige regeringens kulturminister – bestandig truet af sparekniven, der har kostet særlig alvorlige indgreb i radio- og TV-dækningen – indskrænke sig til at forsvare de positioner – og bevillinger – som de socialdemokratiske (og socialdemokratisk-radikale) regeringer op til 1968 havde opnået. Udvidelser har der ikke været råd til, og når Kulturministeriet – trods beskæringer – gennemgående har kunnet holde skindet på næsen synes det, paradoksalt nok, at skyldes just Kunsthåndværk-stormen 1965: netop de uartikulerede protester gjorde det til en forpligtelse også for VKR at fastholde den kunsthåndværk-lovgivning som der netop var nået tværpolitisk enighed om. Lad os også minde om at der i 1968 jo heller ikke blev noget af den i

borgerlige blade ofte foreslåede nedlæggelse af Kulturministeriet.

Et mere markeret træk i K. Helveg Petersens ministerperiode har været den større vægt på *kulturformidlingen* fra institutionerne. Hvad man derudover har kunnet – eller kunnet få råd til at byde på har været sympatiske, men uforpligtende visioner, som især ministeren rundhåndet har delt ud af i kronikform. Dem har vi også brug for, hvis de mange tilløb skal blive til en *politik*, men VKR-regeringens fantasiløse sparepolitik gjorde det svært at befri sig for en fornemmelse af at visionerne samtidig skulle tjene som røgslør over hvor lidt der konkret kunne *realiseres*.

BETÆNKNING 517

Det er før blevet sagt – og det er så sandt som det er sagt – at enevældens kunsthåndværkspolitik var langt mere konsekvent end demokratiet. Og ligeså sparsomt og tilfældigt bevillingerne lod sig fravriste myndighederne, ligeså spredt har den kulturpolitiske debat været. Ingen principdiskussion. Ingen målsætning. Selv efter oprettelsen – og anfægtelsen – af Kunsthåndværket har det, måske bortset fra polemikken omkring kulturcenterplanerne, næsten altid været den snævre *kunsthåndværk* støtte man har debatteret, næsten aldrig en samlet kulturpolitik ud fra et rummeligere kulturbegreb og som led i velfærdsstatens påståede lighedspolitik.

Det var bl.a. det K. Helveg Petersen ville råde bod på, da han efter sin tiltræden som kulturminister i 1968 satte embedsmænd samt specialister udefra til at kulegrave ministeriets arbejdsområder og opstille forslag til reformer. Resultatet blev *Betænkning nr. 517: En kulturpolitisk redogørelse*, der udkom i januar 1969 og i marts 1969 blev debatteret i Folketinget.

»517« har især betydning ved at være det første officielle danske forsøg på at vurdere den kulturpolitiske lovgivning og bevillingspraksis, i princip og i detail, i forhold til vores fysiske og sociale omgivelser. Det er – med en række modifikationer som vi kommer til – en energisk rapport, fuld af god vilje til forbedringer og fornyelser, især på konkrete punkter. Åbenheden har også givet sig udslag i viljen til at indarbejde nye tanker i tiden. Det blev en håndbog der gjorde det lettere at finde rundt på Kulturministeriets område – men også lettere at få øje på modsigelserne i den borgerlige kulturpolitik.

»517« er tilsyneladende generøs i sit brede kulturbegreb og i sin tillid til værdien af alle eksperimenter. Om teatret hedder det at »en hvilken som helst form og teknik må kunne tages i brug«, og man stiller sig liberalt til alle slags teatre: gruppe-, miljø-, dokumentar-, debat-, børne-, opsegende og »laboratorie-teater«. Ingen smalle steder – tilsyneladende. Og dog står »517« hele tiden i defensiven. Man er på tærerne for at komme en eventuel kritik for »spild« i forløbet eller modvirke grimme mistanker om at »stå på det avanceredes side«. Man forsikrer nervøst at de stigende kulturudgifter delvis er »en følge af den løn- og prismæssige udvikling i samfundet«. Og man vil gerne have Kunsthåndværkets repræsentantskab frigjort for pligten at indstille en tildeling af finanslovsudgifter til kunstnere, ikke fordi ordningen ikke fungerer, tværtimod, men

fordi de »tilsyneladende er belastende for fondets omdømme« (!). Forskræmt indrømmer man misforholdet mellem på den ene side et værks værdi og den brug samfundet gør af det og på den anden side den betalende kunstneren får, og man mumler om at revidere ophavsretten, men man tør ikke ynte et ord om at sætte biblioteksafgiften og andre offentlige godtgørelser i vejret.

Tilsvarende diplomatisk manøvrer »517« i forhold til erhvervslivet. Den erkender på visse områder nødvendigheden af »forsigtig markedsregulering« (som det hedder om filmindustrien), og den motiverer støtteindgreb i kulturlivets kommercielle betingelser »ud fra samfundets synspunkt«. På den anden side er man næsten insinuerende på et område, hvor der gennem tiderne har været udfoldet megen ægte idealisme: forlagsområdet. Om det presserende problem udgivelsesstøtte hedder det: »Når man hidtil er vejet tilbage for at søge en sådan støtteordning realiseret, er grunden hertil, at støtten jo i den sidste ende havner i forlagets kasse, og at et forlag, hvor idealistisk det end måtte være, dog altid er en erhvervsvirksomhed, hvor der i den *samlede* udgivervirksomhed skal disponeres ud fra kommercielle synspunkter.«

Men på den tredje side synes »517« at stå med hatten i hånden over for erhvervslivet. Man betoner kunstens betydning for industri og eksport (især via Danish Design), med samme argumenter som departementschef Henning Rohde i bogen *Ej blot til lyst – også til nytte* (1969). Man hylder den kulturelle indsats »fra den begyndende industrialiserings store erhvervsdrivende«, ja man foreslår ligeud at »skattelovgivningen var venligere stemt over for de almennyttige kulturelle formål. De nuværende regler i ligningsloven om fradrag af gaver på mindst 100 kr. og højst 1.000 kr. til almennyttige formål ansøger ingen mæcener.« Det var en interessant løsning på VKR-regeringens kulturelle nedskæringspolitik: at lade dem der i forvejen har råd have ekstra fradragsfordele af deres kulturelle interesser. Hvis det blev realiseret behøver man næppe være synsk for at se hvilken tendens der ville få officiel opbakning: kulturen som statusværdi, kunsten som public relations.

MODSIGELSER

Der er i det hele taget noget splidagtigt ved »517«s opfattelse af kunstens funktioner. På den ene side anerkendes den som uundværlig for skabelsen af »et miljø, som mennesker kan leve og trives i«, den er »personlighedsudvidende« og »medvirkende til at holde samfundet levende og bevægeligt«. Men et levende kulturliv har skam også, pointeres det, betydning »for selve den økonomiske vækst«. Som K. Helveg Petersen udtalte ved Folketingsdebatten om »517« (11. 3. 1969):

Er det luksus at støtte kunsten? Nu er det vanskeligt at tale om økonomisk vækst i samme åndedrag, som vi taler om kunst. Kunstens mål hviler i sig selv, og støtte til den skal ikke motiveres af materiel gevinst. Men det kan alligevel godt være nødvendigt at minde om sammenhængen mellem kultur og erhvervsliv. (Folketingstidende, sp. 4526).

Argumentet er sådan set reelt nok. Lad os ikke være større puritanere end at vi vil indrømme det. Men den stadige svingen

mellem det musiske og det nationalproduktive synspunkt er endnu et udtryk for forsvarspositionen over for erhvervslevet og dets værdinormer. »517« har det med kulturen, forstår man, som det i sin tid i studenterevyen »Gris på gaffen« hed om ungdommen: den er go' nok — — og så er der penge i den!

Modsigelsen antræffes også i »517«s begreber om kvalitet. Man ser det som »en kendsgerning« at »befolkningens kulturelle behov er yderst differentierede og stærkt varierende fra befolkningsgruppe til befolkningsgruppe og fra individ til individ«. Alligevel synes man at gå ud fra som givet at der kun kan være én mening om hvad der er støtteværdigt: sagskundskabens. »Afgørende er det at der er tale om kvalitet«, hedder det flere steder. *Hvis* kvalitetsbegreb, når nu behovene er »yderst differentierede«? »Samfundets udbud af muligheder for kulturel eller kunstnerisk aktivitet må være tilstrækkelig varieret til at dække alle rimelige behov«, hedder det et andet sted. Rimelige — for hvem, ud fra *hvis* kriterier? De spørgsmål har man ikke stillet sig selv under udarbejdelsen af kulturrapporten.

Når »517« tilsyneladende ikke engang har fået øje på problemet hænger det sammen med dens grundlæggende splittelse. Udgangspunktet er et polemisk bredt kulturbegreb. Som K. Helveg Petersen skriver i forordet:

Det er i denne forbindelse grund til at understrege som noget karakteristisk for den hidtil førte kulturdebat, at der ofte sættes lighedstegn mellem kunst og kultur.

Derved bliver kulturdebatten for snæver og for lukket. Kunst og de dertil knyttede udfoldelsesmuligheder er en væsentlig side af kulturlivet, men der er andre.

Målsætningen for en alsidig kulturpolitik må, ud over bestræbelsen for at styrke den kunstneriske udvikling, omfatte mange andre bestræbelser for at fremme de enkelte menneskers udviklingsmuligheder, deres optagethed af og deltagelse i udformningen af vor fælles tilværelse.

Den sociale tankegang går igen når »517« klassificerer »boligproblemet som et af øjeblikkets vigtigste kulturproblemer« og betoner demokratisering, decentralisering og medbestemmelse. Også ved folketingsdebatten lagde Helveg Petersen vægt på hele styringsproblemet. Men heller ikke her tør »517« tage konsekvensen af denne målsætning.

Den er næsten nervøst påpasselig med at favne alle tænkelige behov og aktiviteter, også de »rekreative« og »det rent underholdende«. Alle områder må tage deres tårn i fritidssamfundets store beskæftigelsessterapi. I afsnittet om museer indskræpes det endog at »museerne ligesom biblioteker, teatre, radio og fjernsyn ved siden af den kundskabsformidlende funktion har den meget vigtige opgave at underholde.« »517«s kongstanke overfor underholdningsbehovet og kulturkløftproblemet hedder *formidling*. Det indskræpes — igen og igen — at nu gælder det »formidlingsprocesserne«. Det er en pligt for samtlige institutioner. Man anbefaler udbyggede uddannelser af kunst-, musik-, teater- og museumspædagoger. Tendensen er naturligvis til en vis grad sund — som modtræk mod års forsømmelser i inde-

lukkede, selvtilstrækkelige kulturinstitutioner. Men det er spørgsmålet om det ikke er problematisk så *ensidigt* at lægge vægten på formidlingen.

Det fremmer naturligvis afsætningsmulighederne, så en række af de eksisterende kunstnere har lettere ved at eksistere (uden støtte). Men risikoen er at denne »formidling for enhver pris« blot gør kulturapparatet til en offentligt støttet udbygning af *konsumsamfundet*. Kulturens vej til forbrugerne sammenlignes direkte med supermarkedets *markedsføring*, og der doceres mere service, mere public relations. Det er hele tiden »tilbud, der formidles til befolkningen« som det nyeste vaskepulver. På den måde bliver det den *herskende* kultur der bringes ud — om man vil: *ned* — til »folket«, på de *herskende* og *herskendes* betingelser, ekspederet af de ved knopskydning ynglende kunstpædagoger der indprenter forbrugerne »større forståelse og tolerance« over for den *herskende* smag i varesortimentet.

Derved kan den formidlende kulturpolitik let blive ikke samfundsendrende, men *samfundstilpassende*. Og hvor det gælder anden del af »styringsproblemet«: den lige så tiltrængte decentralisering i *produktionen* af ny kultur så den fik tættere tilknytning til de differentierede sociale behov, dér er »517« påfaldende tilbageholdende og fantasiløs, bange for at pålægge sig selv eller de lokale myndigheder forpligtelser (end-sige *lovgive* om forpligtelser der kan sikre ensartet decentralisering over hele landet). Her overlades ethvert udspil til det private initiativ og de forhåndenværende søm.

Og »517« er helt blind for den erkendelse som især svenske kultursociologers undersøgelser har drevet igennem: at der ikke er én kløft (mellem den »rigtige« kunst og den ubevidstgjorte befolkning, mellem finkultur og pop og hvordan kløfte teorien iøvrigt formulerer modsætningen), men *mange* kulturformer, *mange* kulturbegreber og *mange* kulturkløfter; og at formidling ikke nødvendigvis er universalmiddel til at springe over de kløfter, for formidlingssystemet er i sig selv en del af det sociale system med dets klasse- og lagdeling, efter uddannelse, bopæl, indtægt, alder, køn o.s.v. Også her er det relativt få der sidder inde med medier, færdigheder og andre forudsætninger for at kommunikere til de mange. Afstanden og indelukketheden er derfor — påviser sociologerne, og vores egen begyndende literatursociologi siger det samme i sin kritik af litteraturformidlingen — *indbygget* i selve den herskende kulturelle kommunikations- og udvekslingsproces. Derved fungerer formidlingsledene som en stadig *filtrering* og *indskrænkning* af både ytrings- og valgmulighederne, helt parallelt til skævhederne inden for uddannelsessystemet, og disse selvforstærkende mekanismer uddyber igen tendenserne til centralisering i kulturproduktionen — geografisk, socialt, smagsmæssigt.

Alt den slags går »517« henover på hare-fod i påtaget (?) »uskyld«, og alle de indre modsigelser gør den til en nok idérig, men også inkonsekvent, ja forsagt betænkning. K. Helveg Petersen undrede sig efter udgivelsen over at den ikke vakte større diskussion, men hvordan skulle der komme en konsekvent målsætningsdebat ud af et oplæg der skræver og sprækker fordi det på samme tid vil ligne et stykke social kultur-

politik — og skal være et stykke liberalistisk politik?

PERSPEKTIVPLANEN

»517«s grundsynspunkter går igen i VKR-regeringens bekendte rapport *Perspektivplanlægning 1970–1985* (marts 1971), men så meget mere summarisk og så meget mindre florumvundet at tendensen bliver endnu klarere — og endnu mere deprimerende.

Naturligvis rekapituleres »517«s kongstanke: det gælder ikke bare om at styrke »den kunstneriske udvikling« (man adopterer tilsyneladende kritikløst de autonome forestillinger om at kunsten bare »udvikler sig«), men også »mange andre bestræbelser for at fremme de enkelte menneskers udviklingsmuligheder, deres optagethed af og deltagelse i udformningen af vor fælles tilværelse« (direkte citat fra »517«). Man beklager afstanden mellem borgere og »beslutningstagerne«. Man omtaler manges vanskeligheder med at få deres »livsgrundlag«, erhvervet »gennem miljø og opdragelse og undervisning«, til at passe i en virkelighed der hele tiden forandrer sig. Man antyder at en kulturpolitik »forudsætter en samvirken på tværs af lovgivning og administration«.

Men når det kommer til konkretionerne er der ikke megen helhedsbetragtning tilbage. »Perspektivet« består i ekstrapolering af situationen nu, fremadskrivninger. Man tager en lineal og forlænger udviklingstendenserne, som man nu har fantasi til (det er ikke alverden).

Der formanens venligt om »større hensyntagen til personlige opfattelser af kulturbegrebet med heraf følgende større bredde i udbuddet af tilbud og former, der inddrager en stadig voksende kreds«. Men når det kommer til stykket opereres der tilsyneladende kun med ét kvalitetsbegreb og altså ét kulturbegreb: man fastslår som generel tendens i støttepolitikken at »jo »lødigere« en aktivitet er, desto større er støtten«. Gåseøjnene omkring »lødigere« er eneste indrømmelse af at der måske ligger en hund begravet et eller andet sted, men da der ikke graves noget forsøg på at finde den og tage fat på *kulturstøttekriterierne* bliver det blot et forbehold til at dække sig ind med. Der er intet reelt alternativ til den nuværende kulturpolitiske overprioritering af uddannelseselitens interesser og det dertil hørende kvalitetsbegreb.

Det er i det hele taget denne gruppe som den fremskrivende perspektivløshed mest hælder sit hoved til: der er, hedder det, »næppe tvivl om, at et højere uddannelsesniveau udløser en forøget interesse for disse kulturydelser«. Og derfor kan man, tilsyneladende tryk, sætte sig med hænderne i skødet og vente: »Med den øgede fritid, de højere indkomster, den tiltagende urbanisering og stigningen i det almindelige uddannelsesniveau opstår et øget behov for kulturelle aktiviteter«. Dette behov er noget P-planen både glæder sig venligt over og frygter en smule, for planen var jo at *be-grænse* de offentlige udgifter. Her øjnes dog visse lyspunkter: foruden muligheden for at vippe stadig flere af udgifterne over på amter og kommuner kan man — som i »517« — lokke med at »der er en sammenhæng mellem kunstnerisk udvikling og samfundsudvikling i almindelighed«. Det kan enhver

kultursociolog skrive under på, men hvad der konkret tænkes på fremgår da afsnittet munder ud i »517«s gamle løfte: »en rig kunstnerisk udvikling« vil bringe udgifterne hjem igen i form af bedre design for erhvervslivet.

Og der er mere håb: den udvidede *formidling*, som også P-planen betoner, giver ikke blot »større forbrug« (det sættes et enkelt sted synonymt med »større deltagelse«, men holdningen virker overalt rent passiv). Formidling fremmer også – fremgår det – befolkningens (og dermed politikernes) *accept af kulturudgifterne*. Og som begrundelse for at lægge flere af dem over på amter og kommuner siges ligeud at »det er en erfaring, man har høstet, at man lettere vinder forståelse for en økonomisk indsats, hvis virkninger direkte kan spores i det lokale miljø«. Kæden ser altså sådan ud: større formidling giver større forbrug giver større forståelse for kulturudgifterne giver færre kunstfondprotester og mindre politisk vrøvl.

Det er kulturpolitikken som sit eget formål.

For nok hedder det: »Det må være en opgave at virke for, at befolkningen giver højere prioritet til deltagelsen i kulturel udfoldelse«. Men der er ingen præcisioner af *hvordan* der skal sættes ind, endsiges *hvorfor*. Der er ikke antydning af en tanke om hvordan der på dette område kunne gennemføres en *lighedsskabende* politik, og hvordan kulturpolitikken målsætninger forholder sig til evt. generelle mål. Skønt der siges forbindtlige ord om »at sikre den enkelte medindflydelse på omgivelserne, på de rammer, hvorunder han lever og virker« (bemærk det præstesprog der helst skal tales om kultur i), så konkretiseres kulturpolitikken i rent kvantitative og tekniske udvidelser af eksisterende behov, udbud og aktiviteter: et nyt TV-2 ad åre, udvidet voksenundervisning gennem radio og fjernsyn, udvidelse af folkebibliotekerne (og til dels af deres virkeområde), nye museumsbygninger, en rigskoncertinstitution, jysk opera med egen bygning, tre nye landsdelsteatre, eksperimentalscene og to omegnsteatre i Københavnsområdet samt nyt opera- og balleteater til Det kgl. Teater.

I P-planen er det mere end nogensinde Ministeriet for finkulturelle Anliggender.

Det er den store fantasiløshed og den store bedøvende tilfredshed den eksisterende målsætning og dens snævre rammer. Som det hedder på filmområdet: »Filmfondens virksomhed forventes ifølge kulturministeriet ikke at undergå større ændringer i henseende til indhold og omfang.« Jo, forresten: »Statens Filmscentral overflyttes til undervisningsministeriet i 1972-73.« Men det er så også den eneste revolution. P-planen kan kun forestille sig lidt større bevillinger og 4,4 pct. personaleudvidelse til de eksisterende institutioner, så kan vi ikke nå længere her i den bedste af alle verdener. Som det hedder om den grønlandske udvikling, der er betænkt med ti linier:

»Udviklingen i de kulturelle aktiviteter i Grønland er præget af arbejdet på at nærme standarden til den for det øvrige danske samfund gældende.« Der er ikke brug for alternativ målsætning dér heller: Koloniseringen af grønlandsk kultur fortsætter med den hidtil gældende vækstrate; recepten er kendt og gennemprøvet fra den københavnske kolonisering af provinsen.

Det kulturpolitiske afsnit er så perspektivløst som noget i rapporten med det tragikomiske navn *Perspektivplanlægning*.

Alligevel lod de kancelligrå, intetsigende formuleringer til at rumme ildevarslende perspektiver. De genkommende formuleringer om at »lægge en del af de i dag under staten hørende aktiviteter over til kommunerne« blev motiveret med ønsket om at imødekomme kommunalreformens ånd: større selvstyre. Det kan kun vække begejstring fra en kulturpolitisk synsvinkel, hvor problemet netop er decentralisering og nedbrydning af hovedstadens dominans. Men det skulle vise sig at det også lignede en snild måde at krybe uden om forpligtelserne på.

VKR-HYKLERI

Det viste sig da finansminister Erik Ninn-Hansen ved starten på valgkampen lancede en spareplan i form af »en kritisk gennemgang af de krav, som staten stiller til kommunerne om omfanget og kvaliteten af de forskellige offentlige ydelser«. Formålet var at lægge loft over de offentlige udgifter, også for kommunerne, og man luftede at det muligvis blev nødvendigt at gribe ind i lovbefalede ydelser og f.eks. overlade til kommunerne selv at afgøre hvor meget de mente at kunne ofre på områder som plejeinstitutioner og biblioteker: »Om bibliotekerne siges det bl.a., at det overvejes at give kommunerne det fulde ansvar på biblioteksområdet, og at det i forbindelse hermed vil være rimeligt at ophæve den gældende lovs bestemmelse om, at kommuner med over 5000 indbyggere er forpligtet til at oprette heltidsbiblioteker. Bestemmelsen kan alligevel ikke overholdes på grund af bibliotekarmangelen.« (Politikens referat 31. 8. 1971).

Formuleringen røber hykleriet: først sinker man den udbygning af bibliotekaruddannelsen som loven medfører, og derefter bruger man – uden at blues – disse mangler som argument for at afskaffe loven.

Konsekvensen af VKR-regeringens forslag var altså ikke blot et brud med den kun ½ år gamle P-plan der netop regnede med »forstærket« udvidelse af bibliotekaruddannelsen og af bibliotekernes virkeområde. Det var også en fornægtelse af selve den kulturpolitiske grundtanke der foreløbig har fået sit mest konsekvente (og sit eneste *fuldt* konsekvente) udtryk i bibliotekslovgivningen: gennem lovmæssige minimumskrav at tilstræbe ensartet biblioteksbetjening over hele landet, på linie med undervisning og andre sociale ydelser. Med en afskaffelse af denne lovgivning ville biblioteksopbygningen igen blive overladt til lokal vilkårlighed – med risiko for igen at ende underst i bunken når der skal prioriteres. Og det ville ske på det måske mest afgørende stadium af biblioteksudbygningen, hvor man arbejder på at gøre folkebibliotekerne til oplysningscentraler, udlånssteder for nye medier og lokale kulturcentre.

Og skønt daværende kulturminister K. Helveg Petersen netop havde søgt at fremskynde denne udvikling – hans ministerium havde længe arbejdet med en revision af biblioteksloven – bedyrede han i en udtalelse at han fandt finansministerens forslag helt i overensstemmelse med sine tanker om kommunalt selvstyre (Information 10. 9. 1971). Det antydede at andre borgerlige politiske synspunkter inden for regeringen havde fået overtaget selv over »517«s nok så beskedne visioner.

Valgkampen bragte andre former for klassisk liberalistisk tankegang frem til overfladen hos regeringspartierne. P-planen går på kattepoter omkring spørgsmålet: hvordan skal et kommende TV-2 administreres og finansieres? Det konservative Folkeparti lancerede i valgagitationen slogans som *Frit TV-2* og *Fri konkurrence i æteren*, med argumentation mod Danmarks Radios monopol: »Tænk hvis der kun var én avis eller ét ugeblad i Danmark (...) Vi må have monopoliet ophævet, så der kan blive konkurrence i æteren.« Det stod klart at konkurrencen skulle finansieres med reklameudsendelser.

Et andet kulturpolitisk forslag blev fremsat af Det konservative Folkepartis kulturpolitiske ordfører, Hans Jørgen Lembourn, MF, ved et pressemøde (10. 9. 1971). Det hed i notatet: »Det grundlæggende princip i en kulturpolitisk reform må være, at den offentlige støtte gives til værket i højere grad end til kunstneren som person.« Det fremgik ikke efter hvilke kriterier og af hvem denne støtte skulle tildeles, heller ikke om der var tale om »produktionspræmier« efter offentliggørelse (som Kunstfonden praktiserer det) eller om forhåndstilskud til offentliggørelse. Men hvis forslaget – som det kunne se ud – skulle ses i forbindelse med de hyppige klager fra borgerlige politikere over hvad der kom fra de folk Kunstfonden har givet treårige stipendier og frihed til at udvikle sig som de vil, er det ikke blot uldent formuleret, men har en ildevarslende bismag af forhånds- eller eftercensur.

Et andet punkt i det summariske konservative forslag hed: »Danske forfattere må have en rimelig betaling gennem biblioteksafgiften for det gratis udlån af deres bøger. Samfundets direkte betaling for læsningen af værkerne bør stort set træde i stedet for statsydelse på finansloven.« Heller ikke her blev det sagt direkte hvor denne betaling fra »samfundet« skulle hentes, men det måtte opfattes i forbindelse med tidligere konservative forslag om indførelse af en afgift for bibliotekslånerne.

Anlsen materialiserer sig til en velbegrundet mistanke når man lægger disse skitsemæssige slagord ved siden af den kronik den konservative kulturpolitiske ordfører samtidig med P-planens udgivelse skrev i Berlingske Tidende (17. 4. 1971). Hans Jørgen Lembourn gør her op med »Gratisprincippet« der gør »det stadig vanskeligere for borgerne at erindre, hvad godet er værd« og derved stadig mere utilfredse. Hans forslag er,

at vi over en årrække afskaffer såvel gratisprincippet som lavprisprincippet, og at borgerne efterhånden kommer til at betale for de goder, de modtager fra den offentlige sektor, med en pris der svarer til, hvad godet koster. At man altså gennemfører det omkostningsprincip som gælder på det private varemarked til den offentlige sektor. Og at de mangfoldige former for offentlig virksomhed udskilles som selvstændige økonomiske enheder, der fører deres egne afsluttede regnskaber og en økonomisk prispolitik, der får enheden til at hvile i sig selv.

Det vil sige, at hvis det koster en ti-femten kroner at række en bog over bibliotekets disk til låneren, ja så må han betale denne pris. Hvis det koster to til tre hundrede kroner om dagen at ligge i en hospitalseng, må man betale den pris.

Lembourn hævder at det »ikke er tanken at genindføre en hårdkogt liberalisme, som jeg aldrig har været tilhænger af« og foreslår derfor kompensationer »til de indkomstgrupper, der vil blive ringere stillet ved kostprincippet«. Det er dog svært at overse den liberalistiske tankegang – og svært ikke at frygte dens virkninger, så længe den ikke engang er ledsaget af en skitse til en drastisk forøgelse af skatteprogressionen.

Og også disse tanker var i ildevarslede overensstemmelse med tendenser i VKR-regeringens kultur- og uddannelsespolitik, som da man ved en revision af den ny aftenskolelovgivning *genindførte* afgifter for deltagere. Det medførte efter oplysningsforbundenes og de kommunale aftenskoler foreløbige skøn ved indgangen til efterårssæsonen 1971 at ca. 1/3 færre meldte sig til kurserne.

KLASSESYNSPUNKT

En demokratisk socialistisk kulturpolitik må naturligvis analysere denne borgerlige grundholdning for at gøre op med den når man finder den, også hvor den fungerer ubevidst eller kamoufleret – og også hvis den trives i partier til venstre for V, K og R. Det gør den.

Borgerliggørelsen af Socialdemokratiets kulturpolitik gennem de sidste 40 år er et kapitel for sig, og den får sit kapitel i den historiske del af *Skitse til en social kulturpolitik*. Det er afgørende at blive klar over farerne i den socialdemokratiske kulturpoli-

tiks princip om, at »demokratisere kulturen« ved at *fordele* den eksisterende kulturproduktion til alle der gider tage imod, frem for at sætte ind på at skabe nye betingelser for geografisk og social decentralisering af produktionen af ny kultur. Farerne er de samme som ved »517«: at man låser sig fast i en passiv formidling af det der regnes for Kulturen til en passiv befolkning, for Kulturen har ofte vist sig at være den kulturelt herskende klasses kultur, borgerkabets konservative kulturformer og nu den akademiske og intellektuelle overklassens værdinormer, som det bestemt ikke altid kan være i alle grupper interesse at overtage uden videre. Der er stadig noget sandt i hvad Poul Henningsen drillede Socialdemokratiet med i *Hvad med kulturen* (1933): at partiets kulturpolitik bestod i at tilfredsstille honnøret ambitioner og sociale ønskedrømme ved at give også arbejderne stukgesims, klaver og spisestel til fireogtyve personer.

Denne udvikling var for Socialdemokratiets vedkommende et resultat af at man i 1930'erne droppede *klassesynspunktet* og gjorde sig til et parti »for alle« (*Danmark for folket-linien* fik sin pendant i *Kulturen for folket*-sloganet fra midten af 30'erne). Borgerliggørelsens konkrete manifestation har været den *af-politisering* og *af-ideologisering* af kulturpolitikken der har kunnet spores i alle de store politiske partier gennem 60'erne.

Af-ideologiseringens fordele har været indlysende. Det var forudsætningen for at Julius Bomholt i 1964 kunne afslutte sit kulturpolitiske reformprogram med oprettelsen af Statens Kunstfond – og dermed gøre ende på 115 års kniberi, sjakren i Finansudvalget om kunstnerstøtte, lapperier og nødløsninger. Partiernes enighed om Kunstfonden har også gjort det muligt at fastholde denne lovgivning – ja, endog at ajourføre den – med et minimum af usmageligt tovtrækkeri og politisk stemmefiskeri, selv ikke ved kunstfondstormen 1965 (når man ser bort fra tilløb som finansudvalgsformand Kresten Damsgaards trusler i sommeren 1970, som det lykkedes Kulturministeriet at afvise).

Men denne enighed har også skygget for *farerne* ved den kurs der føres – og for den uenighed der *burde* være mellem partierne. Enigheden har betydet at kulturkløftproblemerne er blevet løst med formidlingsindsats i stedet for analyse. Frem for at erkende de – stadig uløste – sociale konflikter der fik udtryk i »rindalismen«, som nok også var et *socialt* oprør, de underprivilegeredes opgør med de bedre uddannede og deres kulturelle status, bundtede man »rindalisterne« som »kulturfascister« og jorden

som vankundige, og man fortsatte med at betragte finkulturen som *alles* kultur og sætte yderligere fart på at sprede den så hurtigt og så bredt som muligt.

Resultatet er en formyndersituation, hvor de få i toppen af pyramiden kommunikerer deres værdier ud – eller rettere: *ned* – til »folket« i bunden. Det er næppe tilfældigt at oprettelsen af Statens Kunstfond, der dengang tog sig ud som selve løsningen på selve kulturproblemet i bestemt form, falder sammen med kulminationen af den autonome kunstbetragtning der gør kunsten – den finkulturelle ikke-brugskunst – til sit eget værdimål. Det var det der også fik udtryk i den megen snak om »menneskeligheden« og »det musikke« i hverdagen der har fået lov at vokse til et kolossalt officielt hykleri, understøttet af myndigheder og politikere og fagbevægelse, som velfærdsstatens nye søndagskristendom. Et hykleri fordi det dækker over reel dobbeltmoral, når man glemmer at give befolkningen *forudsætninger* for at træffe de frie valg der tales så smukt om og glemmer at stille samme krav om »skabende udfoldelse« til arbejdet som til fritidsforøjelserne. Det er derved formidlingen af »kultur-goder« bare er blevet sukker på ofte utilfredsstillende arbejdsforhold, en ny form for forbrug og bilisme.

Alt dette er sket i ly af af-ideologiseringen af kulturpolitikken, og faren turde være indlysende når Hans Jørgen Lembourn ved flere lejligheder – som ved Folketingets debat om Betænkning 517 – udtaler ønsket om at vi kunne »nå så langt at vi skiftede ideologierne ud med kulturpolitik« (Folketingstidende, 13. 3. 69, sp. 4680).

Lad os afskaffe uenigheden, venner, og snakke kultur i stedet for!

Kunne vi »nå så langt«, så kunne det sandsynligvis også være ligegyldigt altsammen, for så ville al politisk konsekvens være afskaffet sammen med ideologierne. Drømmen om at kunne »undvære« ideologierne er en fast bestanddel af klassisk konservativ ideologi. Et stående led i bestræbelsen på at gøre mennesket til et evigt væsen underlagt »evige« vilkår – og gøre de sociale betingelser til naturlove som vi ikke kan og ikke skal røkke ved.

Den demokratiske socialismes opfattelse er – eller burde være – nogenlunde den stik modsatte: at (næsten) alle anliggender i sidste ende er ideologiske, og at også de kulturelle forskelle, kløfter og privilegier er udtryk for at vi lever i et klassesamfund. Det er der også socialdemokrater der jævnligt overser. Og den historiske analyse viser til problemet. Det er forklaringen på at kulturpolitikken under almindelig uideologisk enighed har fået lov primært at blive serviceorgan for de i forvejen finkulturelle klasser. Hvo meget har, skal mere gives.

Det er i denne erkendelse en ny social kulturpolitik må sætte ind med en ny lighedsskabende, decentraliserende målsætning: åben kommunikation i stedet for formynderi og kommerciel styring, fri adgang for alle til at opleve og skabe og formulere sig i stedet for kulturel aktivitet som forbrug og statusræs og privilegium for de få. Jeg bilder mig ind at en aktiv, social kulturpolitik kan fungere som en permanent udvidelse af voksenuddannelsen og blive et afgørende redskab i nedbrydningen af klassesamfundet.